DOI https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.10(1).2026.15
UDC 316.612+316.625]-053.6(043.3)

CHARACTERISTICS OF FAMILY RELATIONSHIPS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE ADOLESCENT'S ASOCIAL ORIENTATION

Boris Yakymchuk
Candidate of Psychological Sciences, Professor,
Professor of the Department of Psychology,
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University,
2, Sadova St., Uman, Ukraine
http://orcid.org/0000-0002-3303-6478
e-mail: boris18667@gmail.com

Abstract. *As it turns out, the nature of relationships in the family has the greatest influence on the formation of antisocial orientation. Manifestations of aggression in it may include physical or sexual violence, emotional coldness, moral insults, negative evaluations of the personality, its psychological suppression, rejection of the child, as a result, he develops aggressiveness as a persistent character trait. The specificity of the adolescent crisis is determined by the ambivalent position of the adolescent due to the lack of psychological and social maturity. A teenager seeks to protect his own freedom and seek equal rights, seeking to expand the sphere of what is permitted, while adults remain an important source of help, support, and protection. Parental indulgence, neglect, and a weakening of control define the conditions that allow deviant behavior. Modern studies prove that destructive relationships between teenagers and their parents, which are complicated by arguments, conflicts, lack of attention and trust, are one of the triggers for antisocial personality orientation.*

The analysis of the contribution of intra-family factors to the genesis of the antisocial orientation of the personality in adolescence led to the conclusion that the ambivalence of the parents' demands for the child, their educational insecurity, the transfer of marital conflict to the sphere of child-parent relations, the underdevelopment of parental feelings towards the child, the lack of positive interest, parental autonomy both in single-parent and full-parent families actualize the formation of aggressive attitudes and tendency to deviant behavior. Such positive intra-family factors as a high level of family cohesion and satisfaction of parents with the environment in the family, favorable, trusting relations between its members, as well as the manifestation of love and positive interest of parents in their child can contribute to the reduction of antisocial tendencies.

Keywords: *antisocial orientation, teenager, family members, family, deviant behavior, intra-family factors.*

© Yakymchuk B. A., 2026

ISSN 2786-6890 (print)
ISSN 2786-6084 (online)

DOI https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.10(1).2026.15
УДК 316.612+316.625]-053.6(043.3)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН У СІМ`Ї ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АСОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПІДЛІТКА

Якимчук Б. А.
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
вул. Садова 2, Умань, Україна
http://orcid.org/0000-0002-3303-6478
e-mail: boris18667@gmail.com

Анотація. *Як виявляється, найбільший вплив формування асоціальної спрямованості справляє характер взаємовідносин у сім'ї. Прояви агресії у ній можуть містити фізичне чи сексуальне насильство, емоційну холодність, моральні образи, негативні оцінки особистості, її психологічне придушення, відкидання дитини, у результаті у нього розвивається агресивність як стійку рису характеру. Специфіка підліткової кризи визначається амбівалентною позицією підлітка через відсутність психологічної та соціальної зрілості. Підліток прагне захистити власну свободу і домагатися рівних прав, прагнучи розширити сферу дозволеного, у той час як дорослі залишаються важливим джерелом допомоги, підтримки, захисту. Поблажливість батьків, нехтування та ослаблення контролю визначають умови, які допускають девіантну поведінку. Сучасні дослідження доводять, що деструктивні стосунки між підлітками та їхніми батьками, які ускладнюються суперечками, конфліктами, браком уваги та довіри, вони є одним із тригерів для асоціальної спрямованості особистості.*

Аналіз внеску внутрішньосімейних чинників у генезу асоціальної спрямованості особистості у підлітковому віці дозволив дійти висновків, що амбівалентність вимог батьків до дитини, їхня виховна невпевненість, винесення подружнього конфлікту у сферу дитячо-батьківських відносин, нерозвиненість батьківських почуттів до дитини, дефіцит позитивного інтересу, батьківська автономія як у неповних, так і повних сім'ях актуалізують формування у них агресивних установок та схильності до девіантної поведінки. Редукції тенденцій асоціальної спрямованості можуть сприяти такі позитивні внутрішньосімейні чинники, як високий рівень сімейної згуртованості та задоволеності батьків обстановкою у сім'ї, сприятливими, довірчими відносинами між її членами, а також проявом любові та позитивного інтересу батьків до своєї дитини.

Ключові слова*: асоціальна спрямованість, підліток, члени родини, сім'я, девіантна поведінка, внутрішньосімейні чинники.*

© Якимчук Б. А., 2026

ISSN 2786-6890 (print)
ISSN 2786-6084 (online)

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Роль сім'ї є провідною у формуванні особистості дитини, оскільки саме у сімейній системі зазвичай відбувається становлення особистості людини, у ній дитина поступово опановує соціальні ролі, необхідні для адаптації дитини у суспільстві. Сім'я сприяє самореалізації особистості, стимулює її соціальну і творчу активність, так і може негативно впливати на розвиток дитини [1; 9 та ін.]. Неблагополучна сім'я є одним із головних чинників ризику формування асоціальної спрямованості та девіантної поведінки у підлітків [6]. Сім'я позиціонується як важливий елемент соціального середовища у розвитку дитини, впливаючи на її подальший розумовий розвиток і соціальну адаптацію [2; 3; 4; 5].

Мета і завдання дослідження. Мета статті – обґрунтування специфіки взаємовідносин між членами родини як чинника формування асоціальної спрямованості підлітка.

Завдання дослідження – розкрити особливості кризи підліткового віку; описати автономні механізми впливу батьків на власних дітей; проаналізувати чинники сімейного виховання, які впливають на формування асоціальної спрямованості особистості та девіантної поведінки; визначити чинники сімейного виховання, які впливають становлення особистості підлітків.

Методи дослідження – контент-аналіз наукових джерел, класифікація, систематизація, порівняння.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку багатьох психологів, найбільший вплив формування асоціальної спрямованості справляє характер взаємовідносин у сім'ї. Прояви агресії у ній можуть містити фізичне чи сексуальне насильство, емоційну холодність, моральні образи, негативні оцінки особистості, її психологічне придушення, відкидання дитини, у результаті у нього розвивається агресивність як стійку рису характеру [11 та ін.]. На думку Е. Еріксона, негативний ефект дитячо-батьківських відносин також полягає у тому, що, засмучуючи основні потреби дитини, вона перешкоджає успішному проходженню вікових криз на усіх етапах розвитку дитини [9].

Специфіка підліткової кризи визначається амбівалентною позицією підлітка через відсутність психологічної та соціальної зрілості. З одного боку, підліток прагне захистити власну свободу і домагатися рівних прав, прагнучи розширити сферу дозволеного, у той час як дорослі залишаються важливим джерелом допомоги, підтримки, захисту. Поблажливість батьків, нехтування та ослаблення контролю визначають умови, які допускають девіантну поведінку. Сучасні дослідження доводять, що деструктивні стосунки між підлітками та їхніми батьками, які ускладнюються суперечками, конфліктами, браком уваги та довіри, вони є одним із тригерів для асоціальної спрямованості особистості.

Характеристики сім'ї по-різному відображаються на дитячо-батьківських стосунках залежно від психологічної атмосфери. Лише завдяки гармонійному вихованню, задоволенню потреб учнів, батьківської компетентності у питаннях розвитку можна досягти певних успіхів у моделюванні психологічної структури особистості підлітка. Діти, які зростають при достатній батьківській увазі, розумінні, у любові та злагоді, найчастіше стають успішними у дорослому житті.

Неправильне виховання призводить до формування у підлітка зневажливого чи навіть негативного ставлення до суспільних норм, спотворення моральних та духовних цінностей, що призводять до виникнення асоціальних диспозицій особистості, що сприяють появі мотивів протиправної та протестної поведінки. Причиною протесту можуть стати постійні конфлікти між батьками або їхнє байдуже ставлення до потреб та інтересів підлітка, несправедливе покарання. Існують автономні механізми впливу батьків на власних дітей (табл. 1).

ISSN 2786-6890 (print)
ISSN 2786-6084 (online)

Таблиця 1

Автономні механізми психологічного впливу батьків на учнів

Механізм	Опис
Підкріплення	Впровадження у свідомість підлітка певної системи норм за допомогою покарання за «неправильну» та заохочення за «правильну» поведінку
Ідентифікації	Копіювання підлітком поведінкових моделей батьків
Розуміння	Усвідомлюючи специфіку внутрішнього світу підлітка, батьки допомагають йому розкритися

Аналіз чинників сімейного виховання, які впливають на формування асоціальної спрямованості особистості та девіантної поведінки підлітків, засвідчив, що необхідно особливо звернути увагу до складу сім'ї, є вона «повної» чи «неповної».

Неповні сім'ї мають специфічні риси: у багатьох випадках спостерігаються конфліктні, дисгармонічні взаємини, встановлені між розлученими батьками; підліток не спостерігає практичного процесу спілкування та функціонування у сім'ї; у батьків, чиї сім'ї є неповними, найчастіше у порівнянні із батьками з повних сімей, можна спостерігати розбіжності щодо питань виховання дітей.

Слід зазначити, що є різні варіанти формування особистості учнів, які виховуються у неповних сім'ях. У таких учнів відбувається становлення особистості особливих соціальних ситуаціях розвитку. Така ситуація пов'язана із тим, що батьки частіше зазнають нестійкості у сімейному вихованні, демонструють нерозвинені батьківські почуття, висувають до дитини багато вимог, встановлюють велику кількість заборон та санкцій або, навпаки, не цікавляться своїми дітьми та нічого від них не вимагають. У такому разі учні починають відчувати переживання з приводу власної незначущості перед батьками, а отже, можуть залежати від думки їхнього оточення або починають відчувати ненависть до інших людей, яке обумовлено почуттям образи та гніву на весь світ. Такі почуття дитина може виражати через різні прояви агресії: від демонстрації негативних почуттів за допомогою вербальної агресії, аж до заподіяння фізичного болю кривднику (фізична агресія), які також можуть виражати неадекватну самооцінку, яка виникає під впливом деструктивного характеру впливу неповної сім'ї. Також, на підлітка, який виховується у неповній сім'ї, часто покладається підвищена моральна відповідальність, до нього висувають безліч вимог та обов'язків, які не відповідають його віку та фактичним можливостям. Реакція підлітка на такі навантаження та утруднення, що призводять до відсутності можливості повноцінного задоволення його провідних потреб, пов'язаних із самовизначенням, стає проявами різних агресивних тенденцій, наприклад, вербальна та непряма агресія, загальний агресивний настрій [7].

Одним із важливих внутрішньосімейних чинників, який впливає на процес формування особистості та поведінки підлітків, є розлучення батьків. У підлітків реакція на розлучення батьків найчастіше виявляється у бунті проти соціальних умовностей, освітнього закладу та самих батьків. У молодих людей виявляється в емоційній напрузі. Ті, хто навчається у таких ситуаціях, часто стають некерованими, виявляють агресію, тривогу, схильні до втрати самоконтролю, істеричності, плачу, страждають на безсоння і розлади психосоматичної сфери, «занурюються» у постійні контакти зі своїми однолітками, спілкуються у соціальних мережах, роблять спроби суїциду.

Дослідники, під час вивчення особливостей виховання у різних сім'ях, зробили висновки, що становлення особистісних якостей та можливих відхилень у поведінці учнів має прямий зв'язок зі стилем спілкування та сімейної взаємодії (Е. Ахмед, Чинг-Ю Хуан,

Чарісса С. Л. Чеа, Майкл Е. Лемб, Нань Чжоу). Найпоширеніші стилі сімейного виховання, що визначають специфіку дитячо-батьківської взаємодії, що сприяють особистісним та поведінковим відхиленням. Батьки, які дотримуються демократичного стилю виховання, цінують у поведінці дитини самостійність та дисциплінованість. Такі батьки надають право підлітку бути самостійним у певних сферах власного життя; права дитини не ущемляються, але водночас вимагається від неї здійснення обов'язків. Контроль заснований на теплих почуттях та турботі, формування особистості відбувається без особливих труднощів, негативних переживань та конфліктів.

Батьки, які застосовують авторитарний стиль, зазвичай вимагають беззаперечного підпорядкування з боку дитини. Вони жорстко контролюють усі сфери життя дитини, яка замикається, їхня взаємодія та емоційний контакт порушуються. Найчастіше діти з авторитарних сімей можуть пристосуватися до стилю відносин у сім'ї та стати невпевненими у собі, менш самостійними. У такому випадку ситуація ускладнюється тим, що завищені вимоги і контроль супроводжуються холодним і відкидним характером відносин, внаслідок чого можлива втрата емоційного зв'язку і контакту із дитиною. Байдужі та жорстокі відчуває серйозні труднощі у спілкуванні із дитиною, у відповідь на які дитина сама виявляє жорстокість та захисну агресію, хоча і потребує любові та прийняття близьких [8].

Потурання, гіпоопіка і байдужість батьків пов'язані із дефіцитом контролю. Вони відбивають найбільш несприятливі варіанти виховання. У разі поведінка виходить з-під контролю. Коли такі учні дорослішають, то починають конфліктувати з тими, хто не потурає їм, вони не враховують інтереси інших людей, не здатні встановлювати міцні емоційні зв'язки, відмовляються дотримуватись обмежень та нести відповідальність. Діти у таких сім'ях сприймають недостатню участь батьків у вихованні як прояв байдужості та емоційного відторгнення, що викликає у них почуття страху та невпевненості.

Гіперопіка (опікувальний стиль виховання) – прояв надмірної турботи та уваги, надмірного контролю, надто тісного емоційного контакту, що порушує його межі, що призводить або до надмірного перебільшення значущості у дитини, або формує у нього тривожність, безпорадність, запізнення соціально. Труднощі також виникають і при завищених очікуваннях батьків, які дитина не може виправдати. З батьками, які мають неадекватні очікування, в процесі дорослішання зазвичай втрачається духовна близькість. Дитина висловлює бажання сама вирішувати, що їй необхідно, і бунтує через заперечення чужих йому вимог.

Хаотичний стиль виховання (непослідовне керівництво) проявляється у відсутності єдиного підходу у питаннях виховання, коли немає чітко виражених, певних, конкретних вимог, що висуваються до підлітка, чи є суперечності, розбіжності щодо виховних засобів, що виникають між батьками. Дитина не може передбачити реакцію з боку батьків, що призводить до позбавлення у дитини почуття стабільності, призводить до підвищеної тривожності, невпевненості, імпульсивності, а у складніших ситуаціях навіть прояву агресії та некерованості, соціальної дезадаптації.

Ще одним із негативних чинників сімейного виховання, які впливають на становлення особистості та поведінку підлітка, є депривація, яка може призвести до деформації емоційної та соціальної сфери особистості підлітка. В емоційній сфері вона проявляється у застосуванні руйнівної та генералізованої агресії, у сильно вираженому негативізмі, який проявляється у протидії соціальним нормам; у високій фрустрованості.

Для підліткового віку властиво сприймати сім'ю як джерело емоційного тепла та підтримки. Така підтримка дуже важлива, у зв'язку з тим, що підліток вступає у фазу активного формування «Я-концепції» і нерідко супроводжується суперечливими переживаннями, полярними оцінками, дитина відчуває гостре почуття неповно-

ISSN 2786-6890 (print)
ISSN 2786-6084 (online)

цінності, не вміє адекватно та конструктивно реагувати на невдачі. У підлітковому віці істотну роль для психічного розвитку набуває характеру дитячо-батьківських відносин у сім'ї, що пов'язано із необхідністю вирішення нових завдань сепарації та автономного функціонування [7]. Дослідження, що вивчають особливості сімейного виховання учнів, виявили такі чинники (табл. 2).

Таблиця 2

Чинники сімейного виховання, які впливають на становлення особистості підлітків

Чинник	Характеристика
1. Емоційного прийняття	– батьки до підлітка ставляться позитивно незалежно від його успіхів; – підліток отримує підтвердження власної значущості через ставлення батьків; – у сім'ї панує атмосфера емпатії та розуміння
2. Емоційного відкидання	– до підлітка ставляться вороже; – любов і повага до дітей відсутні; – підліток виростає недовірливим, невпевненим, та агресивним
3. Директивності	– підлітку батьками вселяється постійне почуття провини; – батьки позиціонують себе як жертви, які усе роблять заради дитини; – батьки домінують у відносинах із підлітком; – підліток рано прагне стати незалежним та самостійним
4. Автономності	– батьки занурені у вирішення особистих проблем; – підліток не отримує достатньої уваги; – диктат батьків; – влада та амбіції батьків, яким потрібно підкорятися; – різкість та жорстокість покарань; – формальне ставлення до виховання; – роздратування батьків на бажання підлітка вибудувати спілкування з ними; – підліток набуває зайвої самостійності
5. Непослідовності	– батьківське ставлення постійно змінюється від заперечення до прийняття з екстремальними коливаннями; – непередбачуваність поведінки батьків щодо вчинків підлітка; – суворі покарання за незначну провину; – у дитини відсутнє відчуття захищеності та стабільності
6. Ворожості	– батьківське ставлення пов'язане з агресивністю та надмірною строгістю щодо підлітка; – у дитини відсутнє почуття прийняття; – батьки самоствердуються з допомогою придушення підлітка; – емоційна холодність, яскраво виражена підозріліть, прагнення принизити підлітка в очах оточуючих видаються за батьківську «відповідальність за долю дитини»; – суворість та деспотичність батька; – скептичне ставлення батьків до здобутків підлітка
7. Позитивного інтересу	– батьківське ставлення пов'язані із прийняттям, заснованому довірі щодо нього; – до поведінки підлітка батьки не виявляють підозрілості, не демонструють своєї влади, заперечується прояв грубої сили; – дружній спосіб спілкування у логіці здорового глузду та розумної аргументації

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи аналіз внеску внутрішньосімейних чинників у генезис асоціальної спрямованості особистості молодого покоління можна констатувати, що амбівалентність вимог батьків до дитини, виховна невпевненість батьків, винесення подружнього конфлікту у сферу дитячо-батьківських відносин, нерозвиненість батьківських почуттів до дитини, відсутність позитивного інтересу автономія батьків, як у повних, так і неповних сім'ях, сприяють формуванню агресивних установок та схильності до девіантної поведінки у учнів. Зниженню тенденцій асоціальної спрямованості особистості сприяють такі позитивні внутрішньосімейні чинники, як високий рівень сімейної згуртованості та задоволеності батьками атмосферою у сім'ї, сприятливими, довірчими відносинами між членами сім'ї, проявом любові та позитивного інтересу батьків до підлітка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабаджанова А., Шимко В. Методологічні підходи до вивчення творчого пошуку особистості підлітків у контексті девіантних стереотипів поведінки. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. № 86 (4). С. 30-35.

2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2016. Ч. 1. 188 с.

3. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності : монографія. Луганськ : Ноулідж, 2013. 175 с.

4. Гуртовенко Н. В. Соціально-психологічні засади корекції девіантної поведінки підлітків в умовах сучасних соціогенних викликів : дис. доктора психологічних наук. *Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України*. Київ, 2025. 458 с.

5. Завацький В. Ю. Соціально-психологічні чинники розвитку саморегуляції молоді з девіантною поведінкою / Соціально-психологічні особливості саморегуляції молоді у конфліктних ситуаціях міжособистісної взаємодії : монографія / За наук. ред. Н. Є. Завацької, Ю. І. Ахтирської. Київ : ПВТП «LAT&K», 2023. С. 112-128.

6. Потапчук Є. М., Серга О. О. Реалізація сім'єю з підлітками функції виховання як психологічна проблема. *Науковий журнал «Габітус» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. 2021. Вип. 21. С. 183-187.

7. Anderson, C. A. Human aggression / Craig A. Anderson, Brad J. Bushman. *Annual Review of Psychology*. 2002. Vol. 53. P. 27-51. URL: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231

8. Associations between parenting styles and perceived child effortful control within Chinese families in the United States, the United Kingdom, and Taiwan / Ching-Yu Huang, Charissa S. L. Cheah, Michael E. Lamb, Nan Zhou. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2017. Vol. 48. Issue. 6. P. 795-812. URL: https://doi.org/10.1177/0022022117706108

9. Erikson, E. and Erikson, J. (1998). The Life Cycle Completed. W. W. Norton & Company, New York.

10. Lee, J. Parental power – Prestige and the effects of paternal versus maternal acceptance on the psychological adjustment of Korean children / Julie Lee, Yun-Joo Chyung. *Cross-Cultural Research*. 2014. Vol. 48. Iss. 3. P. 259-269. URL: https://doi.org/10.1177/1069397114528303

11. Reason to hope : A psychological perspective on violence and youth / eds. Leonard D. Eron, Jacquelyn H. Gentry, Peggy Schlegel. Washington : American Psychological Association, 1994. 492 p. URL: https://doi.org/10.1037/10164-000

ISSN 2786-6890 (print)
ISSN 2786-6084 (online)

REFERENCES:

1. Babadzhanova, A., Shymko, V. (2025). Metodolohichni pidkhody do vyvchennia tvorchoho poshuku osobystosti pidlitkiv u konteksti deviantnykh stereotypiv povedinky. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 86 (4), 30-35* [in Ukrainian].

2. Volnova, L. M. (2016). Profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv. Kyiv : Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova, Ch. 1 [in Ukrainian].

3. Harkavets, S. O. (2013). Psykholohiia pidlitkovoi viktymnosti : monohrafiia. Luhansk : Noulidzh [in Ukrainian].

4. Hurtovenko, N. V. (2025). Sotsialno-psykholohichni zasady korektsii deviantnoi povedinky pidlitkiv v umovakh suchasnykh sotsiohennykh vyklykiv. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Zavatskyi, V. Yu. (2023). Sotsialno-psykholohichni chynnyky rozvytku samorehuliatsii molodi z deviantnoiu povedinkoiu / Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti samorehuliatsii molodi u konfliktnykh sytuatsiiakh mizhosobystisnoi vzaiemodii : monohrafiia / N. Ye. Zavatskoi, Yu. I. Akhtyrskoi (Ed.). Kyiv : PVTP «LAT&K», 112-128 [in Ukrainian].

6. Potapchuk, Ye. M., Serha, O. O. (2021). Realizatsiia simieiu z pidlitkamy funktsii vykhovannia yak psykholohichna problema. *Naukovyi zhurnal «Habitus» Prychornomorskoho naukovo-doslidnoho instytutu ekonomiky ta innovatsii, 21, 183-187* [in Ukrainian].

7. Anderson, C. A. (2002). Human aggression / Craig A. Anderson, Brad J. Bushman. *Annual Review of Psychology, 53, 27-51*. Retrieved from: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231 [in English].

8. Associations between parenting styles and perceived child effortful control within Chinese families in the United States, the United Kingdom, and Taiwan (2017) / Ching-Yu Huang, Charissa S. L. Cheah, Michael E. Lamb, Nan Zhou. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 48, 6, 795-812*. Retrieved from: https://doi.org/10.1177/0022022117706108 [in English].

9. Erikson, E. and Erikson, J. (1998). The Life Cycle Completed. W. W. Norton & Company, New York [in English].

10. Lee, J. (2014). Parental power – Prestige and the effects of paternal versus maternal acceptance on the psychological adjustment of Korean children / Julie Lee, Yun-Joo Chyung. *Cross-Cultural Research, 48, 3, 259-269*. Retrieved from: https://doi.org/10.1177/1069397114528303 [in English].

11. Reason to hope : A psychological perspective on violence and youth / Eds. Leonard D. Eron, Jacquelyn H. Gentry, Peggy Schlegel. Washington : American Psychological Association, 1994. Retrieved from: https://doi.org/10.1037/10164-000 [in English].

Стаття надійшла до редакції: 07.02.2026
Прийнято до друку: 19.03.2026
Опубліковано: 25.04.2026

CC BY-NC-SA 4.0
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International

ISSN 2786-6890 (print)
ISSN 2786-6084 (online)